

Bartłomiej Kozłowski

Utworzenie obozu odosobnienia w Berezie Kartuskiej

Tekst pierwotnie opublikowany na portalu Polska.pl

Data: 12 VII 1934

Jest taka bardzo znana (może już teraz nie tak bardzo, ale z pewnością przed wojną) legionowa piosenka o komendancie Piłsudskim:

„Jedzie, jedzie na kasztance, na kasztance
siwy strzelca strój. /bis/
hej, hej komendancie
miły wodzu mój /bis/”

Mało kto jednak wie, że autorem słów tej popularnej przed wojną, a i dziś z sentymentem słuchanej piosenki był Władysław Kostek-Biernacki, późniejszy działacz sanacyjny, pułkownik, wojewoda nowogrodzki (1931) i poleski (1932 – 39). „Zasłynął” on jednak nie jako autor wspomnianego na wstępie tekstu, lecz jako szef instytucji, której nie sposób jest nazwać inaczej, niż obozem koncentracyjnym – tzw. obozu odosobnienia w Berezie Kartuskiej.

Obóz ten został utworzony 12 VII 1934 r. na mocy wcześniejszego rozporządzenia (z mocą ustawy) prezydenta Mościckiego. Pod rozporządzeniem tym, oprócz prezydenta podpisał się m.in. faktyczny autor decyzji o stworzeniu „miejsca odosobnienia” dla co bardziej niepokornych przeciwników sanacji – ówczesny minister spraw wojskowych Józef Piłsudski. Bezpośrednim impulsem do wydania decyzji o zorganizowaniu obozu było zamordowanie przez działaczy Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów ministra spraw wewnętrznych Bronisława Pierackiego. Wspomniane rozporządzenie wydane zostało w trzy dni po jego śmierci.

Bez sądu i prawa do odwołania

Według art. 1 rozporządzenia prezydenta w Berezie Kartuskiej miały być osadzone osoby „których działalność lub postępowanie daje podstawę do przypuszczenia, że grozi z ich strony naruszenie bezpieczeństwa, spokoju, lub porządku publicznego”. Osadzenie mogło nastąpić na okres trzech miesięcy, z tym że czas ten mógł być (i faktycznie bardzo często był) przedłużony. Formalną decyzję o umieszczeniu w obozie wydawał sędzia śledczy na wniosek władz administracji ogólnej. Od wydanej decyzji nie przysługiwało odwołanie.

16 000 więźniów politycznych

Spośród 16 000 więźniów politycznych – bo tylu ich było w Polsce w roku 1935 – większość nie została skazana przez sądy. Zostali oni osadzeni w Berezie Kartuskiej na podstawie zwykłego nakazu administracyjnego. Przez Berezę Kartuską przewinęli się różni ludzie. Byli wśród nich działacze skrajnie nacjonalistycznych organizacji ukraińskich (OUN) oraz członkowie ekstremistycznych partii polskich – KPP i ONR. Przebywali tam również działacze całkowicie legalnych partii – członkowie PPS i ludowcy.

Psychopata

Panujące w Berezie Kartuskiej warunki były nader ciężkie. Komendant płk Władysław Kostek–Biernacki już wcześniej, jako komendant Twierdzy Brzeskiej w której przetrzymywani byli uwięzieni w 1930 r. działacze tzw. Centrolewu, zdobył sobie opinię psychopaty. Nowo przybyli do Berezy Kartuskiej więźniowie dowiadawali się od niego, że obóz do którego trafili, ma regulamin sroższy od najcięższych więzień i że ma być on przestrogą nie tylko dla nich, lecz dla całego społeczeństwa. Jedyną według komendanta obozu wytyczną postępowania każdego z obywateli winna być wola marszałka Piłsudskiego. Miejsce dla tych, którzy mieli na ten temat zdanie odmienne, było – jak oświadczał on przybyłym do obozu więźniom – za drutami Berezy Kartuskiej.

Warunki w obozie

Więźniowie obozu w Berezie Kartuskiej zmuszani byli do ciężkiej pracy po kilkanaście godzin na dobę. Wszystkich obowiązywał bezwzględny zakaz rozmów – zarówno podczas pracy, jak i w czasie przerw. Wyżywienie było godne sowieckiego łagru – rano 1/4 litra gorzkiej kawy i 15 dkg. chleba, w południe 1/2 litra rzadkiej zupy, wieczorem (niekiedy) zupa lub gorzka kawa. Panowały złe warunki higieniczne. Zakazane było przyjmowanie paczek. Korespondencja mogła być otrzymywana i wysyłana nie częściej, niż raz w miesiącu. Dopuszczalny tekst listu z Berezy Kartuskiej składał się zasadniczo z trzech zdań „Jestem zdrow, czy jesteście zdrowi, bądźcie zdrowi). Za naruszanie regulaminu osadzeni w obozie byli bici – często aż do utraty przytomności. Jako pewną ciekawostkę warto wspomnieć to, że jedną z najgorszych tortur w Berezie Kartuskiej było... robienie kupy – oczywiście na komendę. Jak wspominał będący więźniem Berezy Stanisław Cat – Mackiewicz „*tylko raz jeden w dzień o godz. 4.15 rano ustawiano więźniów [...] i komenderowano: »raz, dwa, trzy, trzy i pół, cztery«.* W ciągu półtorej sekundy wszystko miało być skończone”.

Na skutek licznych protestów w kraju i za granicą (w tym wielu interpelacji w Sejmie i Senacie) regulamin Berezy Kartuskiej po jakimś czasie został złagodzony. Jednak sam obóz istniał do końca II Rzeczypospolitej, tj. do 1939 r.

Nosił wilk razy kilka...

Komendant Berezy Kartuskiej, płk Kostek–Biernacki pełnił we wrześniu 1939 r. funkcję generalnego komisarza cywilnego przy Naczelnym Wodzu Wojska Polskiego. W latach 1939 – 1944 był internowany w Rumunii, a następnie wydany komunistycznym władzom Polski. W roku 1953, po wieloletnim pobycie w więzieniu, został skazany na karę śmierci w oparciu o łamiący zasadę niedziałania prawa wstecz dekret „[O odpowiedzialności za klęskę wrześniową i faszyzację życia państwowego](#)” z 22 I 1946 r.* Wyrok ten został później zamieniony na 10 lat więzienia. Zmarł w 1957 r.

- Odnośnie wspomnianego dekretu i zasady niedziałania prawa wstecz zob. mój tekst [„O zasadzie *lex retro non agit* i jej łamaniu w prawie polskim –w sposób subtelny i jaskrawy”](#).